

Indhold

PAPYRUS 42. årgang, nr. 2 2022

4 De jordiske rester af Amarnaperiodens kongefamilie.

Hvad ved vi og hvad ved vi ikke.
Et retsmedicinsk blik

Corinne Duhig

14 Kampen om de normanniske porfyrsarkofager

Lise Manniche

24 Nofret

Paul John Frandsen

40 Thorlacius i Kongernes Dal – én måned før Champollions tydning

Jørgen Podemann Sørensen

45 Mindeord: Lise Manniche

Paul John Frandsen

48 Siden sidst

Louise Alkjær

OM FORFATTERNE

Louise Alkjær, cand. mag. og underviser på Folkeuniversitetet

Corinne Duhig, PhD FSA MCIfA, College Teaching Associate and Director of Studies in Archaeology, Wolfson College Cambridge; Bye-Fellow and Director of Studies in Archaeology, Lucy Cavendish College Cambridge; Gone to Earth, Osteoarchaeology and Funerary Archaeology; cd21@cam.ac.uk

Paul John Frandsen, mag. art., lektor emeritus på Københavns Universitet

Lise Manniche, mag. art., PhD. var redaktør af Papyrus

Jørgen Podemann Sørensen, mag. art., lektor emeritus i religionshistorie ved Københavns Universitet

ENGLISH ABSTRACTS

What we know – and what we don't know – about the Armana Royals from their remains. A view from the forensic anthropologists

Corinne Duhig

The British osteoarcheologist and forensic anthropologist Corinne Duhig has written a critical review of the putative medical diagnoses given to Tutankhamun as cause of his death, and has examined the equally unsatisfactory studies of the skeleton found in tomb no. 55 in the Valley of the Kings. Speculations about the identity of the intended owner of the grave as well as the identity and age of the human remains have been proportional to the growth of interest in the history of the period. Whereas there is almost complete agreement today that the skeleton is that of a man and that this man is the father of Tutankhamun, his identity is in doubt. Against the background of her own research and her review of recent research on these issues, Corinne Duhig concludes that the individual could have been no more than 23 years old when he died. This conclusion makes it unlikely that the human remains could have been those of Akhnaton.

The battle for the porphyri sarcophagi

Lise Manniche

Lise Manniche was greatly fascinated by the exquisite Egyptian porphyry. It was the pink – also called imperial – variety in particular that interested her. On a large scale, it is found used in the Roman Empire where ever the emperors engaged in prestige building projects, be it in Rome or Constantinople. The stone was imported from Egypt and was so valuable that, if possible, large stocks were built up for later use. If the original purpose was no longer relevant, the stone was reused, and Lise's last article is precisely about such a case – one of the more unknown.

Nofret

Paul John Frandsen

The Amarna period is also at the heart of one of the largest cartoon projects in Danish history. It took 36 years to complete the series *Nofret* with the stately volume that appeared in 2022. The 13 volumes represent Sussi Bech's fantastic take on what happened in the twenty years when the historical protagonists in Egypt were called Akhnaton, Nefertiti, Kiya, Tutankhamon, and many other famous names. The story of their lives, the history of Egypt and the relationship with the contemporary world of the eastern Mediterranean is told through the fictional character Nofret. *Nofret* is reviewed by the editor of this issue of *Papyrus*.

Thorlacius in The Valley of The Kings – one month before Champollion deciphered the hieroglyphs

Jørgen Podemann Sørensen

Just a month before the decipherment of the hieroglyphs in 1822, professor of latin Børge Thorlacius gave a lecture in Copenhagen on 'The Underworld and the state after death.' Drawing, among other sources, on the rich material found in the magnificent volumes of *Description de l'Égypte*, he invited the audience to join him on a walk among the remains of the dead, 'if you dare.' Jørgen Podemann Sørensen accompanies the reader on this promenade.

HUSK

- at betale kontingent senest 1. februar
- at skrive navn på betalingen
- Reg.nr. 1551 kontonr. 7347383

PAPYRUS udgives af

Dansk Ægyptologisk Selskab

c/o Carsten Niebuhr Afdelingen
ToRS

Københavns Universitet Amager
Karen Blixens Plads 8, bygning 10
2300 København S

Hjemmeside: www.daes.dk

DÆS e-mail: mail@daes.dk

Papyrus e-mail: pjf@hum.ku.dk

Bank: Danske Bank

1551-0007347383

Bestyrelse

Tine Bagh (formand)

Else Steenberg (sekretær)

Louise Alkjær

Diana H. Barfod (kasserer)

Paul John Frandsen

(Papyrus-redaktør)

Mette Gregersen (næstformand)

Ole Herslund

Mette Holst

Merete Allen Jensen

Elin Rand Nielsen (webmaster)

PAPYRUSredaktion

Paul John Frandsen (ansv.)

Louise Alkjær

Merete Allen Jensen (layout)

Rune Nyord

Elin Rand Nielsen

Konsulenter og oversættere:

Pernille Bangsgaard

Anne Haslund Hansen

Tryk: P.E. Offset, Varde

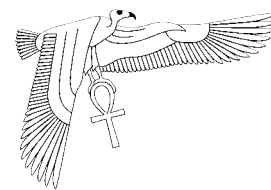
Papyrus udgives med støtte fra
Kulturministeriets Tidsskrift-
støtteudvalg. Eftertryk kun tilladt
med skriftlig tilladelse fra redak-
tion og forfattere.

ISSN 0903-4714

Omslagsbilleder

Mumie KV 55s kranie, foto G.E.
Smith 1912. Tre stadier af ansigts-
rekonstruktionen af KV 55, FA-
PAB Research Center (Forensic
Anthropology, Paleopathology,
Bioarcheology Center). Tuschteg-
ning af Nofret på divan af Sussi
Bech. Tak til forlaget Eudor og
FAPAB Research Center for illu-
strationer og billeder til omslag.

Redaktionelt

Lise Manniches uventede og fredelige død den 12. september

2022 kom som et chok for familie, venner, kolleger og medlemmerne af DÆS. Hun døde kun fire og et halvt år efter at vi havde hyldet hende med et festskrift-nummer af *Papyrus* i anledning af hendes 75 års fødselsdag. Ved hendes død er ægyptologien blevet en umådelig produktiv og mange-facetteret forsker fattigere, DÆS har mistet redaktøren af nærværende tidsskrift og en ildsjæl i selskabets faglige og sociale liv.

Det foreliggende nummer er det sidste, Lise kom til at planlægge. Det rummer de fire artikler, hun havde antaget, og set i lyset af indholdet af de talrige artikler, *Papyrus* har bragt i de 27 år, hun redigerede tidsskriftet, repræsenterer artiklerne i dette nummer den uhyre bredde, der prægede Lises eget virke som ægyptolog.

Den første artikel er skrevet af den engelske osteoarkæolog og antropolog Corinne Duhig. Emnet er analyserne af Tutankhamons mumie og et skelet i grav nr. 55 i Kongernes Dal (KV 55). Fund i graven viser, at den har været anvendt til at begrave et medlem af Amarnaperiodens kongelige familie. Ved åbningen af graven i 1907 fandt man en mumie, der dog nærmest øjeblikkeligt blev til støv og skelet. Spekulationer om hvem graven var beregnet for og hvis skelet, der er tilbage, har været proportional med væksten i interessen for periodens historie, men der er i dag så godt som fuldstændig enighed om, at skelettet er en mands og at den pågældende er far til Tutankhamon. Problemet ligger nu i at bestemme, hvem den pågældende så var og hvor gammel han var ved sin død. Corinne Duhig gennemgår de nyeste diskussioner om, og sin egen forskning i, disse problemer og konkluderer, at individet *højest* kan have været 23 år gammel, da han døde. Denne konklusion gør det lidet sandsynligt, at den døde kan have været Akhnaton, men hvem kan da komme på tale?

Amarnaperioden er også i centrum for et af danmarkshistoriens største tegneserieprojekter, der efter 36 års arbejde har fundet sin afslutning her i 2022. Det drejer sig om Sussi Bech's fantastiske bud på, hvad der skete i de tyve år, hvor de historiske hovedpersoner i Ægypten hed Akhnaton, Nefertiti, Kiya, Tutankhamon og mange andre kendte navne. Deres liv, Ægyptens historie og forhold til datidens verden i det østlige Middelhavsområde skildres gennem den fiktive figur Nofret. Redaktøren af dette nummer skriver om Nofret, som vi har kunnet illustrere med billedmateriale i høj kvalitet fra forlaget Eudor.

Jørgen Podemann Sørensen beretter om et foredrag om ægypternes forestillinger om "Underverdenen og Tilstanden efter Døden", holdt i København kun en måned før tydingen af hieroglyfferne. Foredragsholderen var professor i latin Børge Thorlacius, der i 1822 blandt andet kunne anvende det rige kildemateriale om oldtidens Ægypten, som de videnskabelige deltagere i Napoleons felttog havde offentliggjort i det statelige og uhyre vigtige værk *Description de l'Égypte*. Podemann viser, at Thorlacius' som vejviser faktisk havde 'en fin sans for den symbolske udtryksform og den rituelle dynamik i disse billedserier', han havde til sin rådighed.

Lise Manniche havde en stor fascination for den fornemme ægyptiske stenart porfy. Det var særlig den rosa – også kaldet imperiale – variant, der interesserede hende. I den store skala findes den anvendt i Romerriget dér, hvor kejserne havde gang i prestige-byggeprojekter, det være sig Rom eller Konstantinopel. Stenen importeredes fra Ægypten og var så værdifuld, at man, hvis man kunne, opbyggede store lagre til senere brug. Var det oprindelige formål ikke længere aktuelt, blev stenen genanvendt, og Lises sidste artikel handler netop om et sådant genbrug – et af de mere ukendte.

PJF